

AZERBAIJAN VERGİ SİSTEMİNDEKİ SORUNLAR VE VERGİLEME İLKELERİ AÇISINDAN VERGİ SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ayaz ŞAMİLLİ*

ÖZET

Vergi, her ülkenin önemli gelir kaynaklarından biri olduğundan vergi sisteminin geliştirilmesi, mükelleflerle vergi organları arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi, karşılaşılan sorunların çözülmesi ülkelerin karşılıklarına koydukları en önemli görevlerden biridir. Her gün yaşanan teknolojik ve ekonomik gelişmeler devletleri bu gelişmelere göre vergi sistemlerinde değişiklik yapmaya iten sebepler içindedir. Azerbaycan'da da vergi sisteminin geliştirilmesi devletin önemli hedeflerinden biridir. Günümüzdeki ekonominin negatif yansımalarını azaltmak ve önlemek için Azerbaycan Vergi Sisteminin de geliştirilerek bu negatif yansımaların ülke ekonomisine etkisini minimuma indirilmesi gerekmektedir. Azerbaycan 1991 senesinde tekrar bağımsızlığını kazandıktan sonra vergi sisteminde oluşan bazı sorunlar zamanla çözülsede günümüzde Azerbaycan Vergi Sistemi ile ilgili bir takım sorunlar hala mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Vergi Sistemi, Aksiz Vergisi.

PROBLEMS IN AZERBAIJAN TAX SYSTEM and EVALUATION OF TAX SYSTEM FOR THE PRINCIPLES OF TAXATION

ABSTRACT

Tax is one of the most important duties that countries have to meet in order to improve the tax system, to develop the relations between the taxpayers and the tax authorities, and to solve the problems that are encountered in each country. Every day technological and economic developments are among the reasons that governments make changes in the tax system according to these developments. The development of the tax system in Azerbaijan is one of the important targets of the state. The Azerbaijani Tax System should also be developed to minimize and prevent the negative reflection of the present economy and to minimize the effect of these negative reflections on the economy of the country. After the re-independence of Azerbaijan in

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü (shamilliyaz@gmail.com)

1991, some problems in the tax system were solved over time, but there are still some problems with the Azerbaijan Tax System.

Key Words: Azerbaijani Tax System, Aksiz Tax.

GİRİŞ

Devlet faaliyetini yürütülebilmesi için ihtiyaç duyduğu kaynağı çeşitli şekillerde sağlamaktadır. Vergi, bir ülkenin en önemli gelir kaynağı olarak nitelendirilmektedir. Bütün ülkeler kamu harcamalarını finanse etmek ve ekonomik varlığını devam ettirebilmek için vergi toplamaktadır. Sorunsuz bir vergi sistemine sahip olmak ise ülkeler karşısında duran en önemli hedeflerden biridir.

1920-1991 yılları arasında Azerbaycan'ın da dahil olduğu Sovyetler Birliği'nde vergiye ideolojik anlamda sosyalist devlete yabancı olan element gibi bakıldığından ve kamu sektöründe oluşturulan gelir tamamen devlete mahsus olduğundan devlet kurumları ile devlet arasında hiçbir vergi ilişkileri olamazdı. Bu ve diğer sebepler sadece Azerbaycan'da değil tüm Sovyet ülkelerinde vergi ilişkilerinin gelişmemesine neden olmuştur. Azerbaycan Cumhuriyeti modern vergi sisteminin temeli 1991-1992 yıllarında Azerbaycan yeniden bağımsızlığını kazandıktan sonra atılmıştır.

Günümüzde Azerbaycan Cumhuriyetinde vergi sisteminin gelişmesi esas ekonomik beklentilerden biridir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Azerbaycan'da sosyalizmin etkileri hala devam etmektedir. Bu da kendiliğinde birtakım sorunlara yol açmaktadır. Ayrıca genç bir devlet olan Azerbaycan'da vergi ile ilgili başka sorunlar da bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Azerbaycan Vergi Sistemindeki sorunları değerlendirmek, bu sorunlarla ilgili çözüm önerileri sunmak ve vergileme ilkeleri açısından vergi sisteminin değerlendirilmesidir.

1. Azerbaycan Vergi Sistemindeki Sorunlar

Azerbaycan vergi sistemindeki sorunlardan bahsederken ilk önce bu sorunlara sebep olan bazı detaylara değinmemiz gerekmektedir.

Azerbaycan bağımsızlığını 1991. yılda kazansa da vergi sistemi ile ilgili kapsamlı bir adım 2001 yılında Vergiler Bakanlığının yaratılması ve

Azerbaycan Vergü Kanunu'nun kabulü ile atılmıştır (Kerimov, 2014: 30). Bu gelişmenin bu kadar gecikmesinin bazı sebepleri bulunmaktaydı.

İlk sebep olarak Azerbaycan'ın Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsız bir devlet olmasıdır. Sovyet ülkelerinin bir çoğunda olduğu gibi Azerbaycan'da da ekonomi alt-üst olmuş durumdaydı. Bağımsızlığın ilk yıllarında ülkede oluşan ekonomik kriz vergi sisteminin gelişmesini engelleyen en önemli sebeplerden biri olmuştur (Guluyev, 2004: 187).

İkinci bir sebep olarak ermenilerin Azerbaycan topraklarını işgal etmesiydi. Oluşan savaş durumu ekonomiye çok büyük etki etti ve gelişmenin önünü aldı. Devlet bütün dikkatini savaşa yönlendirmiş şekildeydi ve ekonomiye çok fazla dikkat edilmiyordu. Böyle bir durumda vergi sisteminin geliştirilmesinden söz edilemezdi.

Diğer bir sebep olarak 1991-1993 yıllarında iki defa cumhurbaşkanı değişikliğinin olmasını söyleyebiliriz. Savaş, ekonomik kriz, bir yandan da ülke içi siyasi gerginlik ülke ekonomisinin hızla gerilemesine sebep oluyordu. Bu gerginlik 1993 yılında Haydar Aliyev'in cumhurbaşkanı seçilmesiyle ortadan kalkmıştır.

Yukarıda bahsettiğim sebeplerden dolayı Azerbaycan Vergi Sisteminin 2001 senesinden sonra gelişme eğilimi göstermeye başladığını söyleyebiliriz. 2001'den günümüze fazla zaman geçmemesi ve değişen ekonomi şartları vergi sistemindeki bazı sorunları önümüze çıkarıyor. Bu sorunlardan bazıları aşağıdakilerdir:

a.Vergi bilincinin az olması: Azerbaycan'da vergi bilincinin az olmasının en büyük sebebi tabii ki 71 yıllık Sovyetler esaretidir. Sosyalist kuruluşa sahip olan Sovyet Birliği ülkelerinde vergi sistemi çok fazla gelişmemisti. Sovyet sistemin yarattığı bu dezavantajı ortadan kaldırmak için uzun süre gerekmektedir. Çünkü gerek genel eğitim düzeyi, gerekse vergiyle ilişkin toplumu bilinçlendirme faaliyetleri etkin bir şekilde uygulanmamaktadır. (Hasanov, 2009: 120). Günümüzde bile ülkede verginin ne olduğunu, ne için alındığını, neden ödendiğini bilmeyen vatandaşlar az değil. Durumun böyle olması hem vatandaşlar hem de devlet açısından bazı sorunlara yol açmaktadır.

Son yıllarda Azerbaycan'da vergi sisteminin geliştirilmesi ile ilgili bir çok projeler uygulanmaya başlanılmıştır. Ama bu projeler bile vatandaşların vergi bilincinin istenilen seviyeye gelmesini sağlayamamıştır. Düşünceme göre

Azerbaycan'da vergi bilincinin artırılması için okul, lise ve üniversitelerde vergi derslerinin verilmesi bu konuya çözüm getirebilir.

b. Vergi ahlakının düşük, vergi kaçakçılığının ise yüksek düzeyde olması: Azerbaycan'da vergi oranlarının yüksek olmaması bile mükelleflerinin vergi kaçakçılığından vazgeçmesi için yeterli olamamıştır. Aslında Azerbaycan'da vergi kaçakçılığının “gelenek” haline geldiğini de söyleyebiliriz. Bunun da sebepleri olarak vergi denetiminin azlığı, vergi müfettişleri ile mükellefler arasındaki ilişkilerdeki kopuklukları, mükellefler arasında olan yasal farklılıklar ve vergi ahlakına bağlı olarak ve mükelleflerin vergini eşit olmayan dürüstlüklerle algılamalarıdır (Gökbunar vd, 2007). Diğer bir neden Sovyetler Birliğine bağlı olduğu yıllarda vergiler devletin esas gelir kaynağı olmadığından, Azerbaycan'da da diğer Sovyet ülkelerinde olduğu gibi vergi sistemi bağımsız olduktan sonra gelişmeye başlamıştır (Musayev vd, 2006: 128). Dolayısıyla bu süreçte vergilerin devlet için önemi ve vergi verme kültürü tamamıyla unutulmuştur.

Vergi kaçakçılığı sorununu çözmek için Azerbaycan'da vergi denetimi güçlendirilmeli, vergi suçlarına göre cezalar yükseltilmeli ve mükellefleri vergi kaçakçılığına iten sebepler araştırılıp bu sorunlara çözüm bulunmalıdır.

c. Vergi Kanunlarının anlaşılmasının güç olması: Azerbaycan vergi sistemi ilgili diğer bir sorun vergi kanunlarının bazılarının kolay anlaşılacak şekilde olmasıdır.

d. Vergi tabanının dar olması: Azerbaycan'da vergi tabanının dar olması karşımıza çıkan sorunlardan biridir. Azerbaycan'da servet vergilerinin sayının artırılması vergi tabanı ile ilgili sorununun çözülmesinde yardımcı olacaktır.

e. Kayıt dışı ekonomi: Vergi sisteminin bir önemli sorunu da kayıt dışı ekonomidir. Schneider vd. (2010) tarafından yapılan bir çalışmaya göre; Azerbaycan 151 ülke arasında kayıt dışı ekonominin en yüksek olduğu üç ülkeden biridir (Çelikkaya, 2014). Aynı zamanda bölgenin de en yüksek kayıt dışı ekonomi oranına sahiptir. Azerbaycan'da ekonomiyi kayıt dışına iten nedenlere bakarsak bunların arasında vergiye karşı direnç, vergi bilincinin yerleşmemesi, yolsuzluk ve vergi denetiminin etkisizliği gelmektedir.

Azerbaycan Vergi Sistemini etkileyen faktörlerden biri olan dünya ekonomisindeki olumsuz gelişmeler, vergi sisteminde bazı sorunlara yol

açmaktadır. Örneğin son yıllarda petrol fiyatlarındaki düşüş petrol ülkesi olan Azerbaycan için bir takım ekonomik sorunlara yol açmıştır. 2015'in sonlarından bu zamana kadar manat dolar karşısında 120%'a yakın değer kaybetmiştir. Durum böyle olunca devlet bazı ithal olunan mallara uygulanan vergi oranlarını yükselmiştir. Bu ise ülkede pahalalaşmaya yol açmıştır. Ayrıca son bir buçuk yılda hatırı sayılacak derecede yeni vergi kanunları yürürlüğe konulmuş veya bazı vergi maddeleri kaldırılmıştır. Genç bir vergi sistemine sahip olan Azerbaycan için vergi sisteminde sık-sık değişikliklerin olması mükelleflerle devlet arasında bazı anlaşmazlıklara yol açmaktadır.

Genel olarak ele aldığım bu sorunlardan başka Azerbaycan vergi sistemindeki bazı vergiler ile ilgili sorunları da değerlendirmek gerekmektedir.

Gelir Vergisi: Gelir Vergisi ile ilgili ilk sorun vergi kanununda gelir unsurlarının tam açıklanmamasıdır. AVK'nun 97. maddesine göre gelirin unsurlarına; ücret şeklinde elde edilen gelirler, istihdam dışı faaliyetten elde edilen gelirler ve vergiden muaf tutulan gelirlerden başka tüm gelirler aittir. Bu unsurların daha açık şekilde yazılması gerektiğini düşünüyorum. Bu unsurlar genel olarak ele alınmıştır. Böylelikle gelir vergisinde vergilemenin kesinlik ilkesinin ihlali görülmektedir. Gelir Vergisine uygulanan istisna ve muafiyetlerin de çokluğu hem vergilemede adaletsizlik yaratmakta hem de bütçeye girdilerin azalmasına sebep olmaktadır. Gelir Vergisiyle ilgili diğer bir sorun vergi tarifesinde sadece iki vergi diliminin olmasıdır. Bu dilimlerin sayısının üç veya dört yapılması hem vergi adaleti hem de gelirlerin tekrar dağıtılması açısından faydalı olacağını düşünmekteyim.

Manfaat Vergisi (Kurumlar Vergisi): Azerbaycan Manfaat Vergisi kanununda yer alan vergi istisna ve muafiyetleri geniş tutulmuştur. Bu ise vergi mükellefleri arasında rekabet gücünü zedelemekle birlikte vergi tabanının daralmasına ve verginin mali araç olma özelliğini zedelemektedir. Böyle ki, vergi mükellefleri, kanunlarda belirlenen çeşitli muafiyet, istisna ve indirimlerden yararlanarak ödeyecekleri vergi miktarını yasal yollarla aşağı çekebilmektedirler (Hasanov, 2009: 114). Ayrıca Sadeleştirilmiş Verginin uygulanması da Manfaat Vergisi girdilerinin azalmasına sebep olmuştur.

Sadeleştirilmiş Vergi: Sadeleştirilmiş Vergi 2001 senesinde girişimciliğin geliştirilmesi amacıyla uygulanmaya başlanılmıştır. Daha sonra bu verginin yaygınlaşması ve toplam vergi mükelleflerinin %90-95'lik bir kısmını kapsaması bu vergiden suiistimallerin olduğuna dair belirtiler olduğu görülmektedir. Sadeleştirilmiş Verginin son 10 yılda toplam vergi gelirlerindeki payı %1,0-1,5 olduğunu göze alırsak bu kadar mükellef sayına rağmen Sadeleştirilmiş Vergi gelirlerinin bu kadar az olması hala

tartışılmaktadır. Tabi ki bunun bazı sebepleri var. İlk sebep olarak vergi oranının az ve bir dilimli olmasıdır. Bakü için %4'lük ve diğer şehirler için %2'lik bir vergi oranı bu vergi türünden elde olunan gelirleri önemli şekilde etkilemektedir. Diğer bir sebep Sadeleştirilmiş Vergi mükellefi olmak için gereken şartda açıklanan aylık gelir tutarının çok geniş tutulmasıdır. Bunlardan başka Sadeleştirilmiş Vergi mükellefi olan tüzel kişilerin KDV, Manfaat ve Emlak Vergisinden, gerçek kişilerin ise Gelir ve KDV'den muaf tutulması, Gelir ve Manfaat Vergisi mükelleflerini, gelirlerini gizleyerek sadeleştirilmiş vergi mükellefi olmaya teşvik etmektedir. Öte yandan bu vergi mükelleflerine sağlanan KDV muaflığı, vergi rekabeti açısından diğer vergi mükelleflerini dezavantajlı konuma getirmektedir (Hasanov, 2009, 115).

İlave Değer Vergisi (Katma Değer Vergisi): Azerbaycan Vergi Sisteminin temel sorunlarından biri İDV kaçakçılığıdır. Ayrıca kayıt/tescil prosedürlerinin karmaşık olması uyumsuzluğu artırmaktadır.

Aksiz Vergisi: Aksiz Vergisi ile ilgili sorun olarak vergi oranlarının yüksek olmasını söyleyebiliriz. Vergi oranlarının yüksek olması vatandaşları kaçakçılığa itmektedir. Son zamanlarda gümrükten sigara, alkol gibi aksiz vergisine tabi malların kaçak yolla geçirme eylemlerinin artması buna bir örnektir.

Emlak Vergisi: Emlak vergisi için en önemli sorun evrak işlerinin iyi düzenlenememesi, emlak değerinin az gösterilmesini söyleyebiliriz.

Toprak Vergisi: Toprak vergisi sorunları içinde vatandaşlardan bu verginin tam toplanamamasını, toprakların yasal olmayan yollarla özelleştirilmesini ve kullanılmasını gösterebiliriz.

2. Azerbaycan'da Uygulanan Vergilerin, Vergileme İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi

2.1. Mali Vergileme İlkeleri Açısından Azerbaycan Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi

Yeterlilik (Verimlilik) İlkesi: Azerbaycan'da kamu harcamaları ile vergi gelirleri arasındaki orana bakacak olursak 2012 senesinde bu oran %34,6, 2014'de %37,9 , 2015'de %37,1 olmuştur. Dünyada bir çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkesinde vergi gelirlerinin toplam bütçe harcamalarındaki

payı yüzde 70'den daha yukarıdır. Örneğin Türkiye'de vergi gelirlerinin merkezi bütçe giderlerindeki payı 2014'de 78,6 , 2015'de 80,5 olmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Gelir İdaresi Başkanlığı, Genel Bütçe Vergi Gelirlerinin Konsolide/Merkezi Bütçe Giderlerini Karşılama Oranı (1990-2015)). Ama Azerbaycan gibi petrol ülkelerinde kamu harcamalarının büyük bir kısmını petrol gelirleri oluşturmaktadır.

Azerbaycan vergi gelirlerini yeterlilik ilkesine göre değerlendirecek olursak şimdiki mali durumla ilgili vergi gelirlerinin yeterince olduğu kanaatindeyim. Ama ilerki yıllarda petrol rezervlerinin azalması bütçede petrol gelirlerden gelen aktarmalarda azalmalar olacağı için bütçenin oluşmasında vergi gelirlerinin önemi artacaktır. Bu sebeple şimdiden vergi gelirlerinin artırılması için adımların atılması gerektiğini düşünüyorum.

Esneklik İlkesi: Azerbaycan Vergi Sisteminin esnek olup olmasını öğrenmek için son 3 yıllık verileri ele alarak vergi esnekliğini hesaplayalım.

Azerbaycan'da vergi gelirleri 2012'de 6 287 647, 2013'de 6 879 260, 2014'de 7 606 982 ve 2015'de 7 821 000 bin manat olmuştur. Milli gelir ise bu yıllara uygun olarak 54 743, 58 182, 59 014, 54 352 milyon manat olmuştur. Vergi esnekliği formülü kullanarak Azerbaycan'da 2013'de vergi esnekliğinin 1,4, 2014'de 6,8 ve 2015'de -0,3 olduğunu görüyoruz. Bu sonuçlara göre 2013 ve 2014 senesinde vergi esnekliği oranı 1'den yüksek olduğu için verginin esnek olduğunu söyleyebiliriz. Ama 2015'de milli gelir azalsa bile vergi gelirleri artmıştır. Bu açıdan vergi gelirlerinin milli gelir değişmelerini her zaman yakından izlediğini ireli sürmek mümkün değildir.

2.2. İktisadi Vergileme İlkeleri Açısından Azerbaycan Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi

Tarafsızlık İlkesi: Azerbaycan'da vergilemede tarafsızlık ilkesi açısından değerlendirecek olursak bu ilkeye Azerbaycan vergi sisteminde yer verilmediğini söyleyebiliriz. Bunun en önemli sebebi Azerbaycan'da serbest piyasa ekonomisinin çok fazla gelişmemesi ve bu yüzden devletin ekonomiyi vergi yoluyla da yönlendirmesidir. Ayrıca ülke içi üretimin de kalkınması için özellikle son zamanlarda yurt dışından ithal edilen mallara uygulanan vergiler vergilemede tarafsızlık ilkesi kurallarını bozan etkenlerden biridir.

İktisadi Etkinlik İlkesi: Bu ilkenin Azerbaycan'da uygulandığı görüşümdedir. İster Azerbaycan'daki vergi oranları, isterse de indirim, ve muafiyetler teşvik

edici bir özelliğe sahiptir. Buna örnek olarak Sadeleştirilmiş Vergiyi söyleye biliriz.

2.3. Sosyal Vergileme İlkeleri Açısından Azerbaycan Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi

Adalet İlkesi: Azerbaycan Vergi Sistemine baktığımız zaman vergi oranlarının çok da yüksek olmadığını görmekteyiz. Düşünceme göre vergi adaletinin etkinliğini değerlendirmek için bakmamız gereken en önemli vergi Gelir Vergisidir. Azerbaycan'da Gelir Vergisinin iki oranı mevcuttur. Bu vergide dilim sayısının az olması ise vergi adaleti açısından sorun yaratabilen bir etkidir. Örneğin Azerbaycan'da 2500 manata kadar aylık geliri olan kişiler %14 oranında vergi öderler. Bir çok ülkede gelir vergisi tarifesinin ilk dilimi ve oranı genellikle ortalama kişi başı gelirin düzeyine göre hesaplanmaktadır. Ama Azerbaycan'da bu böyle değil. Çünkü Azerbaycan'da kişi başına düşen aylık gelir 475 manat civarındadır (Azerbaycan İstatistikler Kurumu 2015 raporu). Bu tutar gelir vergisi ilk diliminin üst sınırının çok çok aşağısında kalmaktadır.

Azerbaycan'da bazı sorunların varlığı da vergi sisteminde adalet ilkesinin gerçekleşmesini önlemektedir. Örnek olarak vergi kaçakçılığı, kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdamın varlığı gösterilebilir. Vergi yükümlülerini kayıtdışılığa iten sebeplerin başında; Vergi Mecellesi'nin karmaşıklığı, toplumda vergi bilincinin azlığı, vergi kültürünün gelişmemesi, vergi yönetim ve denetiminin yetersizliği, tekelciliğin varlığı gelmektedir.

Eşitlik İlkesi: Azerbaycan Vergi Sistemine genel olarak baktığımız zaman gelir düzeyi aynı olan kişiler için vergilendirmenin eşit olduğunu görmekteyiz. Ama dikkat etmemiz gereken nokta yine de gelir vergisi oranının sadece iki oranlı olmasıdır. Şöyle ki 2000 manat maaşı olan kişiyle 500 manat maaşı olan kişi aynı oranda vergi vermektedir. Düşünceme göre aradaki fark çok fazladır. Azerbaycan'daki yaşam standartlarına göre bu vergi oranı için kanunda ele alınan gelir aralığı vergide eşitliği bozmaktadır.

Genellik İlkesi: Azerbaycan'da genellik ilkesi ile bağlı olarak herkesin kanunla belirlenmiş vergileri ödemekle yükümlü olduğu Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nda belirtilmiştir. AVK'nun 3. maddesine göre "Vergiler siyasi, ideolojik, etnik, dini ve mükellefler arasında mevcut olan diğer özellikler esas alınarak tespit edilemez ve ayrımcılık niteliği taşıyamaz". Ama Azerbaycan'da vergi açısından en büyük problemlerden biri vergi kaçakçılığının yüksek düzeyde olmasıdır. Bu da bir çok vergileme ilkesinde

olduğu gibi genellik ilkesine de kendi etkisini gösteriyor. Ayrıca uygulanan vergi istisna ve muafiyetlerinin de çokluğu genellik ilkesini zedelemektedir.

Vergilemede Ödeme Gücü (İktidar) İlkesi: AVK'da vergilemede ödeme gücü ilkesiyle ilgili her hangi bir madde bulunmamaktadır. AVK'nun 102. maddesinde en az geçim indirimi uygulaması ödeme gücü ilkesine göre değinmemiz gereken bir konu. Şöyle ki, aylık geliri 2500 manata kadar olan mükellefler için gelirlerinin en az geçim indiriminin (2016 yılı için en az geçim tutarı ülkede üzre 136 manat, çalışabilen nüfus için 146 manat, emekliler için 115 manat, çocuklar için 117 manat (İnternet: http://azertag.az/xeber/Azərbaycan_Respublikasında_2016_cı_il_uchun_yasay_i_s_minimumu_haqqında_Azərbaycan_Respublikasının_Qanunu-909134)) bir misli tutarında olan payı Gelir Vergisine tabi değildir. Diğer bir uygulama olarak Gelir Vergisinin artan oranlı olmasını söyleyebiliriz. Böylece herkes gelirine göre vergi ödemektedir

Fayda İlkesi: Bildiğimiz gibi fayda ilkesine göre vatandaşlar kamu mallarının kullanımı ve kamu hizmetlerinden faydalanma oranına göre vergi ödemelidirler. Günümüzde uygulama alanı oldukça sınırlı olan (harçlar, şerefiyeler, resimler) fayda ilkesindeki temel düşünce kişilerin devlet hizmetlerine katılmaları, kamu hizmetlerinden faydalanmaları ile doğru orantılı olması yönündedir (Buyrukoğlu ve Bozdoğan, 2012). Azerbaycan'da bu ilke devlet tarafından sunulan faydası bölünebilir yarı kamusal mal ve hizmetler alanında uygulanmaktadır (Hasanov, 2009; 109). Bu mal ve hizmetlere örnek olarak devlet tarafından sunulan eğitim ve sağlık hizmetlerini, tekel ürünlerini, su, kanalizasyon, doğal gaz, elektrik gibi devletin sunduğu hizmetler gösterilebilir. Bunun yanı sıra belli etkinliğin yapılması için izin karşılığında devlete ödenen rüsum, harç ve ruhsatnameler de fayda ilkesine tabi olmaktadır. Devlet tarafından sunulan bu hizmetlerin bedelini bu hizmetlerden faydalananlar ödemektedir.

2.4. İdari Vergileme İlkeleri Açısından Azerbaycan Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi

Belirlilik İlkesi: Belirlilik ilkesine AVK'nun 3 maddesinde yer verilmiştir. Bu maddeye göre "Vergiler hakkında mevzuat öyle tarzda tasarlanmalıdır ki, herkes hangi vergileri, hangi şekilde, ne zaman ve hangi miktarda ödemeli olduğunu dair net bilgi sahibi olsun".

Belirlilik ilkesinin AVS'de çok önemli bir ilke olduğu düşüncesindeyim. AVK'nun bazı maddelerinin anlaşılabilirliği mükellefler tarafından yanlış

algılanıyor veya hiç anlaşılıyor. Bunun için de vergi kanunlarının daha anlaşılır bir dilde yazılması ve vergi ödeyicilerinin vergi bilgilerinin artırılması gerektiği görüşündeyim.

Tasarruf İlkesi: Azerbaycan'da tasarruf ilkesini değerlendirmek için vergi gelirlerinin elde edilmesi için yapılan harcamaları bilmek gerekiyor. Böyle bir bilgiye tarafımızca ulaşamadığı için bu ilke konusunda değerlendirmeyi Vergi bakanlığına bütçeden ayrılan ödenek bağlamında yapmak gerekmektedir. Şöyle ki, 2015 senesi için Azerbaycan Cumhuriyeti Vergiler Bakanlığı'na bütçeden 23 milyon manat para ayrılmıştır. Bu tutar 2015 senesi vergi gelirlerin %0.3'ünü, toplam kamu harcamalarının %0.1'ini kapsamaktadır. Bu oranın tasarruf ilkesi açısından makul bir oran olduğu görüşündeyim.

Kolaylık İlkesi: Kolaylık ilkesiyle belirlilik ilkesi yakın ilkelere. Bu ilke için de AVK'nun 3. maddesindeki belirlilik ilkesini söyleyebiliriz. Bir vergi sisteminin anlaşılır, belirli olması mükelleflerde vergi bilincinin artmasına ve devletle mükellef arasındaki bazı sorunların ortadan kalkmasına sebep olmaktadır.

Vergilemede Açıklık İlkesi: Bu ilkeye de AVK'nın 3. maddesinde yer verilmiştir. Bu maddenin 2. fıkrasına göre, Vergiler ekonomik açıdan aydınlatılması gerektiği belirtilmiştir (Novruzov ve İbrahimov, 2012: 177). Ama bazı kanun ve düzenlemelerin açık şekilde, herkesin anlayacağı bir dilde olmadığını önceki ilkelere bahsederken söylemiştim. Toplumda vergi bilincinin yüksek düzeyde olmaması ve bazı vergi kanunlarının tam olarak anlaşılabilmesi ortaya bir takım sorunların çıkmasına neden olmaktadır.

Kanunilik İlkesi: Azerbaycan'da vergilemede kanunilik ilkesiyle ilgili olarak hem vergi kanununda hem de Anayasa'da madde bulunmaktadır. Anayasanın 73. maddesine göre, herkes kanunla belirlenmiş vergi, resim ve harçları tam olarak ve zamanında ödemekle yükümlüdür ve kimse kanunla belirlenen miktardan daha fazla vergi, resim ve harç ödemeye mecbur edilemez. AVK'nun 3. maddesinde ise "Hiç kimsenin üzerine kanun ile belirlenen vergilerin özelliklerine sahip olan ve bu kanun ile saptanamayan veya bu kanun ile belirlenen kurallardan farklı olarak belirlenen vergileri ödemek görevi konulamaz" diye maddeler bulunmaktadır. Ayrıca 3. maddenin diğer bir fıkrasında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin vergileri sadece Azerbaycan Vergi Kanunu ile belirlenir, bunların değiştirilmesi veya iptal edilmesi bu kanuna değişiklik yapılması ile gerçekleştirileceği belirtilmiştir.

İstikrarlılık İlkesi: Bu ilkenin Azerbaycan'da çok da sağlandığını göremeyiz. Buna neden Azerbaycan'ın yeniden bağımsızlığı kazanmasından sonra vergi sisteminin baştan kurulması ve bu nedenle de ortaya çıkan bazı sorunlara göre vergi sisteminde sık sık değişikliklere başvurulmasıdır. Vergi kanunlarında yapılan değişiklikler ise mükellef ve devlet arasında bazı sorunlara yol açmaktadır.

SONUÇ

Devlet üstlendiği görevleri ve hizmetleri yerine getirebilmek için ihtiyaç duyduğu kaynaklardan olan vergi, günümüzde devletin vazgeçemeyeceği bir kaynak haline gelmiştir. Kamu gelirleri bütçelerinin büyük bir kısmını oluşturan vergi gelirleri ülkeleri vergi bağımlısına çevirmiştir. Ülkeler için verginin ne kadar önemli olduğu artık tartışılmaz bir konudur. Bu yüzden devletlerin en önemli görevleri içinde vergi sistemlerinde etkinliği sağlamak yer almaktadır. Vergi sisteminde etkinliğin sağlanması devlet faaliyetlerinde de etkinliğe sebep olacaktır.

Azerbaycan bağımsızlığını yeniden kazandıktan sonra dünyadaki ekonomik ve teknolojik gelişmelere ayak uyduracak yeni bir vergi sisteminin oluşturulması gerekmektedir. Sovyet sisteminden kurtulan bir ülke için vergi sisteminde köklü değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Modern bir vergi sistemi oluşturmak için Azerbaycan'da 1991'de İlave Değer Vergisi, 1992'de Gelir, Manfaat ve Aksiz Vergisi, 1993'de Toprak Vergisi, 1995'de Emlak ve Maden Vergisi, 1996'da Yol Vergisi ve 2001'de Sadeleştirilmiş Vergisi uygulanmaya başlanılmıştır. Bu vergilerin uygulanmaya başlanması ile beraber bazı sorunlarla karşılaşmış ve bu sorunların ortadan kaldırılması için 2001 yılında Vergi Bakanlığı kurulmuş ve Azerbaycan Vergi Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Lakin Azerbaycan vergi sisteminin yeniden yapılandırılarak modern bir vergi sistemine çevrilmesi için uzun bir zaman gerekiyor. Geçen zaman içinde vergi sistemindeki sorunlar çözülerek vergi sistemi daha kusursuz hale gelecektir. Günümüzde Azerbaycan Vergi Sisteminin en önemli sorunları içinde aşağıdakileri söyleyebiliriz.

- Vergi tabanının dar olması,
- Vergi bilinci ve kültürünün oluşmaması,
- Kayıt dışı ekonomin yüksek boyutlarda gerçekleşmesi,
- Vergi denetim mekanizmasının yetersiz olması,
- Vergileme ilkelerinin ihlal edilmesi,
- Vergi kanunlarının sade ve anlaşılır bir şekilde olmaması.

Azerbaycan vergi sisteminde ortaya çıkan bu sorunları çözmek için bazı düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Düşünceme göre bu sorunların ortadan kaldırılması Azerbaycan vergi sistemini daha adaletli, ekonomik açıdan güvenilir ve vatandaşlar tarafından sevilen bir sistem haline getirecektir. Azerbaycan'da vergi tabanının artırılması ise vergi gelirlerinde artışla beraber vergi sistemini daha da modern bir vergi sistemine dönüşmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Buyrukoğlu, S., Buzdoğan, K ve Bozdoğan, D. (2012). Sosyal Vergileme İlkeleri Açısından Asgari Geçim İndiriminin Değerlendirilmesi, *Vergi Dünyası*. 375, 129-137.

Çelikkaya, A., Naci, S. T., Savaşan F., Güran, M.C. ve Sağbaş, İ. (2013). *Vergi Teorisi*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.

Gökbunar, A. R., Selim, S. ve Yanıkkaya, H. (2007). Türkiye'de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 18(63), 69-94.

Guluyev, F. (2004). *Millet ve Devlet Gelirleri*. Bakü: Nağıl Evi Neşriyatı.

Hasanov, V. (2009). *Azerbaycan Vergi Sistemi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

İnternet: Azerbaycan İstatistik Kurumu. Azerbaycan Cumhuriyetinde 2016 yılı içim geçim minimumu. Web: http://azertag.az/xeber/Azerbaycan_Respublikasinda_2016_ci_il_uc_hun_yasayis_minimumu_haqqinda_Azerbaycan_Respublikasinin_Qanu_nu-909134 adresinden 17 Ekim 2016'da alınmıştır.

İnternet: Azerbaycan İstatistik Kurumu. 2015 Raporu. Web: <http://www.azstat.org/MEsearch/search?departament=1&lang=aza> adresinden 18 Ekim 2016'da alınmıştır.

Kerimov, A. (2014). *Mühasibat Uçotu, Vergiler*. Bakü: Ozan Neşriyatı.

Musayev, A., Kelbiyev, Y. and Rzayev, Z. (2006). *Vergiler ve Vergitutma*. Bakü: CBS Yayınları.

Novruzov, N., İbrahimov, E. (2012). *Bütçe Sistemi*, Bakü: Adiloğlu Neşriyat.

T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı, Genel Bütçe Vergi Gelirlerinin
Konsolide/Merkezi Bütçe Giderlerini Karşılama Oranı (1990-2015).
Ankara: Gelir İdaresi Başkanlığı.